

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Ska vi börja med att lägga av?

En granskning av två testtyper för att mäta andraspråksinlärares
behärskning av några snarlika partikelverb

Håkan Westman

Fördjupningsuppsats, 15 hp
Svenska som andraspråk
Fördjupningskurs 61-90 hp, SSA 136
Vt 2013
Handledare: Ingegerd Enström

Sammandrag

Till något av det allra sista en andraspråksinlärare lär sig att behärska, men nästan aldrig till fullo, hör de frekventa svenska partikelverben. Svårigheterna gäller både förståelsen och inte minst den korrekta användningen av dem. Vad jag försöker göra i denna uppsats är att visa på och i viss utsträckning utvärdera två sätt att testa andraspråksinlärarnas behärskning av dessa partikelverb, i allt från sådana med fullständigt genomskinliga betydelser som *lägga fram (boken)* till dem med helt lexikaliserade betydelser som partikelverbet i uppsatsens titel *lägga av* (i betydelsen 'sluta').

Jag använder mig av egna varianter av två testmetoder, båda väl beskrivna och utvärderade sedan tidigare, däribland av Milton (2009): ett flervalstest helt utan kontext och ett lucktest med kontext. Deltagarna i min studie delades in i två grupper. I den första var det elever som läste svenska som andraspråk (ssa) och vuxen personal med utländsk bakgrund på ett gymnasium i södra Sverige. Som referens i den andra gruppen använde jag elever i årskurs 2 och 3 på samma skola med svenska som modersmål.

Det visade sig att både mellan och inom grupperna var det stora skillnader i behärskandet av dessa partikelverb, inte minst i flervalstestet. Man kan notera att inte ens de bästa eleverna i referensgruppen visade full behärskning av alla de tjugo partikelverben som undersöktes i flervalstestet. Vad gäller ssa-gruppen och de testade ordkombinationerna gav den inledande kontexten i lucktextmeningarna inte den hjälp som förväntats jämfört med flervalsvarianten utan kontext, i alla fall inte i någon större utsträckning.

Ett delsyfte med min undersökning var vidare att se vilka partikelverb som skulle visa sig extra besvärliga, och här stämde det mesta med förväntningarna. I båda testtyperna gällde att så gott som undantagsvis var konkreta, genomskinliga partikelverb de lättaste att klara. Starkt lexikaliserade partikelverb, ofta kallade kollokationer eller idiom, (Se avsnitt 2.4 för begreppsdiskussion) och i ovanliga ordkombinationer var svårast.

Nyckelord: partikelverb, ordförbindelser, svenska som andraspråk, testmetoder

Innehållsförteckning/Figur- och tabellförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte och forskningsfrågor.....	2
2. Teoretisk bakgrund.....	3
2.1 Basverben.....	3
2.2 Partikel verbet och dess egenskaper.....	4
2.3 Partikel verbet i ordböcker.....	8
2.4 Att kunna ett partikelverb på djupet.....	9
2.5 Att klassificera ordkombinationer	11
3. Tidigare forskning.....	11
3.1 Forskning om partikelverb.....	11
3.2 Forskning om testmetoder	14
4. Material och metod.....	15
4.1 Material	15
4.2 Metod.....	16
5. Resultat.....	18
5.1 Flervalstest - de 20 jämförda ordförbindelserna.....	18
5.2 Flervalstest - fullständig behärskning av partikel verbet.....	19
5.3 Lucktest.....	22
5.4 Svenska som andraspråksgruppens resultat vad gäller de 20 ordkombinationerna fördelat på flervalstest och och lucktest	24
6. Diskussion och slutsatser.....	25
7. Konsekvenser för undervisning.....	28

Litteraturförteckning

Bilaga 1: Blankett om informanternas språkliga bakgrund

Bilaga 2: Lucktest

Bilaga 3: Flervalstest

Tabellförteckning

Tabell 1: Testmodell enligt Collex

Tabell 2: Modell för flervalstest enligt Collmatch

Tabell 3: De 20 ordförbindelser som undersökts och procentsats korrekta svar i respektive test fördelat på de båda testgrupperna

Tabell 4: De partikelverb som undersökts i flervalstestet och procentsats korrekta svar fördelat på de båda testgrupperna

Tabell 5: Procentsats korrekta svar i lucktestet, fördelat på de båda testgrupperna

Tabell 6. De ordförbindelser som testats i ssa-gruppen och procentsats rätta svar fördelat på de båda testtyperna

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Hur kommer det sig att de allra flesta som nått nära modersmålsnivå i sin svenska som andraspråk (L2), till och med vad gäller uttal och intonation, ibland ändå har klara brister vad gäller många kollokationer och idiom? Vi är många i svenska som andraspråkläraryrket som noterat att i flytande snabb konversation har dessa svenska L2-talare ofta stora svårigheter att producera ett passande partikelverb med korrekt, idiomatisk konstruktion. Istället tvingas de lösa situationen med kanske enbart ett vagt basverb och ett adverbial, exempelvis *Gör volymen högre!* i stället för det idiomatiska, med ett partikelverb, *Skruva upp volymen!*

Mitt intresse för partikelverb väcktes redan under mitt första läraruppdrag som svensk lektor vid ett universitet utomlands, under åren 1983-1986 vid Lomonosovuniversitetet i Moskva, där jag i huvudsak arbetade med en liten, men synnerligen avancerad grupp ryska svenskstuderande. Jag sökte länge förgäves efter lämpligt undervisningsmateriel i detta svåra ämne, partikelverb, men famlade mycket i mörkret och fick lita till egna idéer och improviserade metoder. Men mitt i min utlandsstationering, 1985, kom min räddning i form av Anders Bodegårds på den tiden sensationella lärobok kring partikelverb, *Tänk efter – verb+partikel=partikelverb*.

De senaste decennierna har flera utmärkta läromedel tillkommit, till exempel Enström (2003) och Hallström & Östberg (2001), och det har även forskats en hel del i ämnet. Ofta har man sysslat med definitionsfrågor om vad som är ett äkta partikelverb, vilken av dess båda delar som bär på den viktigaste informationen eller hur man hanterar dem i ordböcker.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Mitt syfte med denna uppsats är att testa två olika sätt att mäta andraspråksinlärares kunskap om och behärskning av partikelverb. Jag ska vidare jämföra mina resultat med en referensgrupp bestående av gymnasister med svenska som modersmål. Jag vill alltså i denna uppsats undersöka hur man någorlunda tillförlitligt, utan att tillämpa fri skriftlig produktion, kan testa framför allt den produktiva behärsningen av dessa partikelverb. Näst efter behärskning av ordspråk och andra typer av idiom torde den fulla kontrollen av svenskans partikelverb och deras idiomatiska konstruktionsmönster i ordförbindelser, kollokationer och idiom vara den största svårigheten för en person med svenska som andraspråk.

Frågorna jag söker ett svar på är följande:

- Hur stor är skillnaden i behärskandet av partikelverben mellan ssa-inlärare och gymnasister med svenska som modersmål?
- Är det lättare att i ett lucktest med en inledande kontext välja rätt partikelverb jämfört med att i ett flervalstest ta korrekt ställning till möjliga ordförbindelser direkt efter partikelverbet?
- Är det någon typ av partikelverb som vållar speciella svårigheter?

2. Teoretisk bakgrund

2.1 Basverben

Ett viktigt inslag i min jämförelse av de två testtyperna har varit att enbart använda de till sin betydelse snarlika basverben *sätta*, *ställa* och *lägga*. Hur problematiskt det måste vara för en inlärare av svenska som L2 att på djupet lära sig dessa tre verb visar artiklarna i nätupplagan av en inlärarordbok som *Lexin*. Där hanteras de tre verben sammanfattningsvis enligt följande:

- **sätter** - här ges 2 grundbetydelser:

- 1) *placeras* följt av en film där någon sätter i en kontakt Sedan följer en lång lista med *sätter* i olika partikelverb och uttryck.
- 2) *planterar* med två exempel (*på våren sätter de lökar* och *hon satte 100 kilo potatis*)

- **ställer** – här ges 3 grundbetydelser:

- 1) en definition – ‘*placeras* upprätt eller stående’.
- 2) *framför*, *riktar* med två exempel (ställa en fråga till någon och facket ställde tydliga krav)
- 3) en definition – ‘sätter på ett visst sätt, ställer in’ med ett exempel (*han ställde klockan på ringning*)

- **lägger** – här ges 3 grundbetydelser:

- 1) en definition – ‘*placera* med den största ytan nedåt’
- 2) *placeras* med ett exempel (*Han lade brevet i brevlådan*) samt ett femtontal uttryck som exempelvis *han lägger näsan i blöt*.
- 3) *sätter samman* med ett exempel (*Hon brukade lägga pussel*).

Förvisso finns andra ordböcker att komplettera med men ovanstående torde ganska väl visa hur svårt det måste vara att enbart via lexika skaffa få sig fullständig kunskap om dessa så vanliga basverb i svenskan. Man kan notera att *Lexin* i sina listade uttryck med de tre verben dessutom ytterst sparsamt redovisar partikelverbskombinationer. Viberg (2004) har i en studie visat hur L2 barn överanvänder *lägga* där L1-barn väljer *sätta*. I många språk som i engelskan ersätter ett enda verb dessa tre snarlika i svenskan. I sin studie visar han vidare att deltagarna tenderade att en lång tid framöver överanvända verbet *lägga* och då inte bara

ersatte andra korrekta verb som uttryckte placering utan till och med tog över framför andra verb som *fylla* med snarlik betydelse (Viberg 2004:215). Dessutom torde denna snarlikhet mellan basverben göra det ännu svårare att hitta rätt när partikelverbet ingår i en kollokation. Även i ordförbindelser av den ganska genomskinliga, förmodat lättare typen, torde denna konnotationslikhet mellan basverben bereda inlärarna av ssa (svenska som andraspråk) stora svårigheter, inte minst om man i testerna blandar in svarsalternativ med snarlika partiklar.

2.2. Partikelverbet och dess egenskaper

Vad är ett partikelverb egentligen, och vad är en partikel? I de allra flesta fall är partiklarna småord och till sin ordklass i andra sammanhang prepositioner eller adverb. Beroende av den definition man väljer kan man tänka sig att även inkludera substantiv som *hus* (*Var håller han hus?*) och *rum* (*När ägde det rum?*) i gruppen partiklar. De flesta av partiklarna, åtminstone alla prepositioner, har rumsliga betydelser och de här småorden hör till de hundra vanligaste svenska orden. Vad gäller flera av dessa småord är de i 80 % av sin totala användning just partiklar i ett partikelverb (Språkriktighetsboken 2005:361).

I Svenska Akademiens grammatik (SAG) definieras *partikel* antingen som annan beteckning för ”partikeladverbial” eller ”preposition eller adverb som förled i sammansatt verb”. Inom parentes kan nämnas att också SAG klassar obetonade satsadverbial som *ju* och *väl* som partiklar. För att fortsätta resonemanget kring definitionen av en *partikel* och av ett *partikelverb* kan man konstatera att SAG vidare definierar ett partikeladverbial som ”ett adverbial som omedelbart bestämmer ett verb och som ofta tillsammans med verbet bildar en lexikaliserad förbindelse”(SAG, 1, 1999:207). Man ger exemplen med riktningsadverbet *upp* som i *äta upp* och med det man kallar en ”absolut använd preposition” som *av* i förbindelsen *gå av*. Slutligen definierar SAG termen *partikelförbindelse* och skriver: ”förbindelse bestående av verb + partikeladverbial. Partikelförbindelsen är ofta lexikaliserad (SAG, 1, 1999: 207). Därefter följer en hänvisning till avdelningen *Verbfraser*, och väl där hittar man ytterligare kriterier på vad som utgör en partikelförbindelse. Partikeladverbial utgörs oftast av ett måladverb eller en preposition, och tillsammans med verbet bildar det en ”väl sammanhållen ordgrupp. Förbindelsen har ordgruppsbetoning, d v s verbet är obetonat och adverbialbetonat”(SAG, 3 1999:257).

Av ovanstående resonemang i SAG torde ha framgått att man föredrar termen *partikelförbindelse* framför *partikelverb*. Vidare är det enbart när verb + partikeladverbial utgör en semantisk lexikaliserad enhet som man pratar om partikelförbindelse och man ger exemplen *ställa in*, *skjuta upp*, *ta i*, *gå på*. Man kan notera att SAG i dessa definitionshänseenden alltså tycks väga in både lexikaliseringsgrad och genomskinlighet i partikelförbindelsen i fråga. Det ytterst genomskinliga *gå på tåget* är inte att klassa som partikelförbindelse medan det ganska starkt lexikaliserade *gå på* i betydelsen 'fortsätta' är det.

Det är vidare brukligt att dela in partikelverben i fyra grupper:

- 1) Alltid fast sammansatta, *avlida*, *omkomma*
- 2) Alltid löst sammansatta, *hålla med*, *se upp*
- 3) Både fast och löst sammansatta utan betydelseskilnad, *omtala/tala om*, *uthärda/härda ut*
- 4) Både fast och löst sammansatta med betydelseskilnad, *avbryta/bryta av*, *omvända/vända om*. (Malmgren 1994)

För verben i grupp 3 påpekar Malmgren (1994) den stilistiska skillnaden med de sammansatta formerna som de mer skriftspråkliga och de löst sammansatta som de mer talspråkliga. Malmgren kommenterar emellertid inte de fall där de participiella sammansatta formerna inte alltid har samma betydelse som den sammansatta formen i infinitiv med exempel som participet *tillknäppt* i betydelsen 'strikt' av det sammansatta partikel verbet *tillknäppa*.

Ett annat intressant försök att bena ut problemen kring partikelverben och deras betydelse hittar man hos Thorell (1984). Han delar in partiklarna i 5 grupper, där partiklarna uttrycker:

- 1) handlingens början, *in*, *upp*
- 2) handlingens slut, *av*, *ned/ner*
- 3) närmande, kontakt, *an*, *ihop*
- 4) avlägsnande, *ut*, *av*
- 5) stängande, öppnande, *igen*, *till* (Thorell 1984: 18-24)

Thorells uppdelning visar ganska tydligt att det är via partiklarna vi i svenskan uttrycker handlingens, verbens aktionsart, alltså om handlingen inleds, upprepas eller avslutas, något man i andra

språkgrupper löser på annat sätt, som i slaviska språk, där aktionsarten uttrycks via ett stort antal prefix.

Partiklarna i partikelverben betyder emellertid inte alltid samma sak eller tillför i alla fall inte samma information till alla kärnverb. Partikeln *upp* har en helt annan konnotation i partikelverbet *äta upp* 'tills maten tar slut', jämfört med *blåsa upp* 'igångsättande' (om vind) (Enström 1990:72).

Även om verbet i frasen i sig skulle innehålla uppgift om rum eller riktning så kan en efterföljande partikel som del i ett partikelverb ge ytterligare, ganska subtil information. *Mattias ramlade* betyder att han föll från stående medan *Mattias föll ner* måste betyda att startpunkten var från en nivå ovanför marken eller golvet där han nu ligger (Språkriktighetsboken 2005:362).

I vanliga genomgångar av partikelverb och deras karaktäristika brukar man ofta ta med hanteringen av dessa verbfraser inom ramen för de svenska ordföljdsreglerna. Josefsson (2005) som för övrigt klassar partiklar som en egen ordklass, *verbpartiklar/partiklar*, påpekar att partiklar normalt hamnar före objektet till skillnad från vanliga adverb som hamnar efter och hon exemplifierar: *Hasse körde hem svärmor/Hasse körde svärmor hem* (Josefsson 2005:241) I en framställning hos Norén(1985) hittar man en uppställning av sju kriterier för att undersöka äkthetsgraden i ett tvättäkta partikelverb och här kommer ordföljdsriteriet redan på andra plats efter det ännu uppenbarare betoningsskriteriet. I ett positionsschema kommer partikeln direkt efter det andra verbet och före objektet: *Han har slagit till pojken*. Vidare kan partikeln inte råka ut för det man kallar utbrytning eller med en annan term emfatisk omskrivning. **Det är om honom jag tycker*. Partikeln kan inte heller stå i fundamentet, först i satsen: **Om honom tycker jag*. Så här ser Noréns fullständiga uppställning av de sju kriterierna för ett "äkta" partikelverb ut:

1. Betoningen ligger tydligt på partikeln.
2. Ordföljdsriteriet (se genomgång ovan).
3. Det finns en fast sammansatt form, *uthärda*, eller en avledning, *uthärdande*, eller en synonym, *lida*.
4. Verbet kan ändra transivitet. Partikeln gör till exempel ett transitivt verb intransitivt, från *lägga något* till *lägga av* (som i uppsatsens titel).
5. Subjekts- eller objekttyp förändras som i tänkbara objekt efter basverbet *kasta* jämfört med partikelverbet *kasta upp* 'kräkas'.

6. Partikeln kan addera en perfektiv, avslutad, eller en imperfektiv, durativ, pågående, aspekt, *dricka upp* respektive *köra på*.

7. Basverbets grundbetydelse förändras i och med partikeltillägget, från *tycka till tycka om*. (Norén 1985)

För att återgå till ordföljdsresonemanget tidigare gäller vidare att eventuella satsadverbial placeras in före partikeln: *Det håller jag faktiskt inte med om* (Garlén & Sundberg 2008:366). I samma genomgång påpekar dessa författare att det reflexiva pronominet *sig* placeras mellan verbet och partikeln, men man nämner också att man i vissa fall placerar det reflexiva pronominet efter verbet, och att det då kan bli en avgörande betydelskillnad mellan varianterna: *Han tog sig ut genom ett fönster* jämfört med *Han tog ut sig fullständigt under skidturen*.

Flera av de läromedel som används i undervisningen i svenska som andraspråk är försedda med teoretiska och förklarande inslag. Bodegård uppehåller sig ganska utförligt vid hur partikelverben ofta är det som anger aktionsart i svenskan. Han påpekar vidare en annan intressant egenskap hos flera partiklar. Med hjälp av partiklar som fram och ihop kan man av intransitiva verb som t ex arbeta göra verbet transitivt och alltså förse det med ett objekt. Han ger följande exempel: *Man arbetar och arbetar. Men man arbetar fram en ny produkt, man arbetar ihop en massa pengar* (Bodegård 1985:5).

Här heter det vidare i ett avsnitt vad gäller beteckningen lös sammansättning som ju används av flera forskare som Thorén och Enström: ”Det är inget bra namn eftersom ett partikelverb just inte är sammansatt utan två separata ord, som ofta inte ens står bredvid varandra” (Bodegård 1985:5).

I en redan klassisk tvistefråga i sammanhanget om det är verbet eller partikeln som uppbär huvudbetydelsen i verbfrasen brukar de som hävdar att det är partikeln visa på exempel där man faktiskt helt kan utelämna verbet som i *Vi ska bort* (Bodegård 1985:5). En annan intressant sak med partikelverben är att de ibland endast med sin tydliga betoning på partikeln skiljer sig från samma verb följt av samma preposition. Detta framgår emellertid bara i muntliga sammanhang. När man läser en text är det enbart via kontexten man kan sluta sig till om man har med ett partikelverb eller ett verb följt av en preposition att göra.

Enström försöker i sitt läromedel kring dessa verbfraser bena ut begreppen och accepterar både termen *löst sammansatt verb* och *partikelverb* för kombinationen basverb + en partikel. Både här och i sin

övriga forskning anser hon att de genomskinliga partikelverben är att betrakta som en typ av kollokationer medan de ogenomskinliga, lexikaliserade partikelverben kan betraktas som en sorts idiom (Enström, 2003:5, 2010: 72-73). Dessa hennes definitioner problematiseras i avsnitt 2.4.

2.3 Partikelverbet i ordböcker

Ett stort krux vid inläringen av partikelverben är om och hur man kan hitta dem i lexika och förstås hur de i så fall hanteras där. Sköldberg (2006) har granskat detta vad gäller idiom och funnit markanta skillnader i hanteringen. Speciellt skiljer sig hanteringen åt när de undersökta idiomerna sammanfaller med kollokationer med mer bokstavliga betydelser och hon exemplifierar med verbfrasen *bära frukt* som har både en mera bokstavlig och en överförd betydelse. Det hon mest intresserat sig för är när idiomerna visar upp en semantisk variation och hur detta avspeglas i ordböckerna. Detta resonemang måste sägas ha bäring på åtminstone de starkt lexikaliserade partikelverben som också de ofta dessutom har en betydligt mer genomskinlig konkret betydelse. I *Natur och Kulturs Svenska Ordbok* presenteras partikelverbet *ställa upp* som ett eget uppslagsord, ett lemma, med för övrigt tre separata betydelser. Vidare ges partikelverbet med åtföljande reflexivt pronomen *ställa upp sig* och även den transitiva varianten av partikelverbet *ställa upp något*. En annan presentation ges i *Bonniers svenska ordbok* med bara ett lemma, *ställa*, och så följer en ganska lång artikel och en uppräkningslista av några tänkbara konstruktioner med en följande preposition, däribland adverb/partikeln *upp* med uttalsanvisning och en kort definition.

Oavsett hur man hanterat dessa partikelverb i lexika måste man konstatera att eftersom de allra flesta partiklarna, definitivt alla prepositioner, är så produktiva är det orimligt att i en ordbok, och definitivt i en inläroordsbok, ge alla svenskans tänkbara partikelverb. Vidare motsvaras i många andra språk det svenska partikelverbet av ett enda verb, t ex *cancel* (eng.) för en viktig, definitivt ogenomskinlig betydelse hos partikelverbet *ställa in*. Sedan har också många av partikelverben en svensk synonym, ofta den sammansatta formen med partikeln före som *inställa*.

I detta sammanhang måste man ägna dessa båda varianter av partikelverben några rader. Det är otvivelaktigt så att *inställa* och *ställa in* är två varianter av kärnverbet *ställa* och riktningsadverbet *in*. Men är

de helt synonyma och i alla sammanhang utbytbara? Synonyma till konnotationen ja, men inte alltid utbytbara. Valet av form, den sammansatta med prepositionen före verbet eller den med särskrivning och med prepositionen efterställd och med betoningen på sig, är i mångt och mycket en stilfråga, där valet av den sammansatta formen nästan alltid torde föredras i en mer formell stil. Dessutom är denna form ofta något abstraktare (Språkriktighetsboken 2005:362).

Hanterandet av sådana particip med ofta ganska exklusiva, ytterst ogenomskinliga betydelser är också det ett dilemma för en ordboksredaktör. En titt på participet *uppgjord* i ett uttryck som *en uppgjord match* visar att både en inläroordbok som *Natur och Kulturs Svenska Ordbok* och den förklarande ordboken *Bonniers svenska ordbok* ger ordet *uppgjord* statusen som ett självständigt lemma. Ett annat, och relativt ogenomskinligt, exempel som *eftersatt* kommer däremot, något överraskande kanske, bara med i inläroordboken och det med både definition och belysande exempel.

2.3 Att kunna ett partikelverb på djupet

Vad är det som gör att partikelverben och deras konstruktionsmönster är så svåra att lära sig för någon som inte föds in i svenska språket? Man brukar hävda att det är frekvensen som avgör svårighetsgraden. Ser man eller hör ordet/ordförbindelsen ofta torde detta underlätta inläring. Ett partikelverb som *lägga av* i denna uppsats titel hörs definitivt oftare än *lägga an* som är ett av de ytterst sällsynta partikelverb jag också tar med i mina båda testtyper. Milton som går igenom flera mätningar av kollokationer och idiom på anglosaxisk mark kan konstatera att till exempel i en undersökning av McGavigan (2009) visas ett tydligt samband mellan kunskaper om ett idiom och dess frekvens i språket (Milton 2009:155).

Verb i allmänhet är för övrigt mindre kontextberoende än substantiv och det är ytterligare en svårighet (Enström 1996: 58-59). Ords och här partikelverbens abstraktionsgrad påverkar också inläringen. Ett partikelverb som *ställa in* i min undersökning, med ytterst genomskinlig betydelse, tydligt konkret och snarare en ordinär ordförbindelse än en kollokation, i ordförbindelsen *ställa in cykeln i garaget* torde vara lättare att lära in än det helt ogenomskinliga och abstraktare *lägga an på någon* som i mina båda testtyper.

Vad är det för övrigt egentligen man kan, när man säger sig kunna ett ord, som här ett partikelverb? Dels måste man skilja på den produktiva och den receptiva kunskapen om ordet, dels måste man fundera på i vilken utsträckning man kan det. Enström skriver följande:

Eftersom vi ofta har en intuitiv känsla för vilka ord vi själva skulle kunna använda och vilka ord vi förstår/.../ kan det kännas naturligt att göra en uppdelning mellan produktivt och receptivt ordförråd. Men det är egentligen en alltför förenklad uppdelning, eftersom det i verkligheten ofta är så att man kan behärska ord i olika hög grad. Det betyder att det snarast handlar om gradskillnader och inte ett antingen-eller-förhållande (Enström 2010:40).

Det är en hel del saker som ska falla på plats när man kan ett ord och som här ett partikelverb produktivt. Milton (2009) nämner tre skalor längs vilka man kan mäta ordkunskap :

- Partial and complete knowledge - /.../learners/.../may only recognise the written form of a word rather than both the written and aural form and may possess only an incomplete set of inflections and derivations for many of these words.
- Receptive-productive knowledge – we have already seen/.../how learners recognize more words when they encounter them in context than they can readily produce under pressure or communication.
- Depth of knowledge – this is about how /words/ interact with each other/.../according to register and context. This would include, for example, how words collocate, form idioms and can have multiple possible meanings. (Milton 2009:149).

En anglosaxisk forskare som Nation är för övrigt noga med att påpeka svårigheten att nå fullständig behärskning av kollokationer och idiom. Han skriver a propos ogenomskinligheten och omöjligheten att förutsäga betydelsen hos många av dessa: ”It is this unpredictability or learning burden that provides some of the justification for giving collocations special attention in a vocabulary course” (Nation, 2001:324).

2.4 Att klassificera ordkombinationer

För att kunna jämföra med utländska studier, framför allt inom anglosaxisk ordforskning, blir det av avgörande betydelse för det fortsatta resonemanget hur man klassificerar en ordförbindelsetyp som de svenska partikelverben. Är de att betrakta som kollokationer eller fristående idiom? Kan ytterst konkreta, helt genomskinliga ordförbindelser med partikelverb som *ställa upp* i *ställa upp boken på hyllan* klassificeras på samma sätt som det betydligt abstraktare, ogenomskinliga och lexikaliserade *ställa upp* i ordförbindelsen *ställa upp på någon*? Nation ger följande definition av en kollokation: “The term ‘collocation’ is used to refer to a group of words that belong together, either because they commonly occur together like take a chance, or because the meaning of the group is not obvious from the meaning of the parts as with by the way/.../ (Nation, 2001:317) Se vidare dessutom citat ovan i avsnitt 2.3 av samme Nation om ogenomskinligheten.

Ställda mot dessa resonemang torde endast de mer eller mindre lexikaliserade partikelverben passa under definitionen kollokationer och ytterst genomskinliga partikelverb som *ställa in* i ordkombinationen *ställa in cykeln i källaren* från mitt flervalstest bättre kanske kan klassas som en ren ordförbindelse.

I denna uppsats har jag efter denna redovisade begreppsdebatt för att ändå kunna gå framåt valt att i stort sett gå på den linje som Enström presenterar i sin forskning, och som jag redogjort för tidigare (Enström 2010:72). Hon hävdar alltså att de icke-lexikaliserade partikelverben är att betrakta som kollokationer medan de ogenomskinliga och lexikaliserade partikelverben snarast bör betraktas som idiom.

3. Tidigare forskning

3.1. Forskning om partikelverb

I en omfattande studie från 1990 har Enström undersökt verbanvändningen i språkligt avancerade invandrarelevs skrivna svenska. Precis som i min undersökning hade hon en kontrollgrupp av elever med svenska som modersmål. Förutom prefixverb och reflexiva

verb granskade hon också hur eleverna hanterade partikelverben. Hon fann där att feltyperna var av framför allt tre slag:

1. Tillägg av partikel
2. Bortfall av partikel
3. Utbyte av partikel

Hon fann vidare att invandrareleverna hade betydligt svårare att hantera partikelverben än prefixverben. Enström förklarar det med att antalet partiklar som kan kombineras med samma basverb är betydligt större än antalet prefix. Hon noterar också en stor skillnad i hur ofta eleverna använde partikelverb. ”De svenska eleverna hade nästan dubbelt så många partikelverbsförekomster som invandrareleverna och mer än dubbelt så många olika partikelverb” (Enström 1990:100).

Också på svensk botten har behärskandet och användningen av ordförbindelser i skrift i de nationella proven i svenska och i svenska som andraspråk (ssa) bland 175 ungdomar undersökts, nämligen av Prentice & Sköldberg i en studie av hur ungdomarna använder figurativa ordförbindelser. De visar där att behärskandet av dessa relativt svåra ordförbindelser går att koppla till språklig bakgrund. Eleverna med svenska som modersmål använder fler konventionaliserade figurativa ordförbindelser, medan modifierade figurativa ordförbindelser dominerar bland ssa-eleverna (Prentice & Sköldberg, 2010).

I en kandidatuppsats vid Göteborgs universitet har Winqvist i en studie visat, delvis mot mitt tidigare förmodande, att de lexikaliserade partikelverben trots allt var de svåraste för andraspråksinlärarna. Hon fann vidare att lättast att förstå var partikelverb med preciserande partiklar. Winqvist var emellertid enbart intresserad av den receptiva förståelsen av dessa ordförbindelser och ville undersöka om det fanns någon skillnad vid läsning av verben jämfört med hörförståelsen av dem. Hon fann för övrigt att resultaten blev bättre vid läsförståelsetestet. Dessutom undersökte Winqvist förståelsen utifrån en intressant gruppering av partikelverben. Hon undersökte exempelvis hur informanterna klarade partikelverb som är homografa med verb plus preposition, och denna grupp visade sig vara den näst svåraste (Winqvist 2010:24).

I en annan intressant studie, om än med ett begränsat omfång, visar Thorén, likt Enström (1990) ovan i sin undersökning, att andraspråkslever använder partikelverb i mindre omfattning än eleverna med svenska som modersmål i alla fall i sin skriftliga produktion. Detta

visar sig vidare ännu tydligare om man begränsar sig till de partikelverb som används i metaforisk betydelse. Något överraskande finner hon att den andraspråksgrupp där eleverna börjat lära sig svenska först efter 7 års ålder behärskar användningen av partikelverb bättre än de som börjat tidigare (Thorén 2012: 23-24).

En intressant gren inom forskningen kring inläring av ord är den som sysslar med kontextens roll. Här har tidigare forskning visat att inlärare känner igen fler ord i sin L2 när de förekommer i kontext, än vad de kan producera i muntligt tal (Milton 2009:149). Nation skriver i samband med ordinläring i kontext: ”/.../in discussions of learning from context, it is important to distinguish between guessing from natural contexts and deliberate learning with specially constructed or chosen contexts” (Nation 2001:235). Han kan emellertid också problematisera inläring via kontext och hänvisar till flera tidigare studier när han skriver om kontextens betydelse för förmågan att känna igen och förstå ord: ”It is particularly difficult to distinguish between core aspects of the meaning and those peculiar to the particular context. It may thus be good that learners do not quickly decide on a meaning and remember it well” (Nation 2001:238). Hos Enström heter det vidare a propos detta det sista hos Nation: ”I själva verket kan partiell kunskap om ords betydelse och användning mycket väl vara normen för många av de ord som inte tillhör de allra mest frekventa” (Enström 2004:177). Längre fram i samma artikel påminner hon om det stora djup som krävs vad gäller ordförståelsen på en högre nivå och nämner kriterier som kännedom om ordens exakta konnotation för att kunna skilja det från ord med närliggande betydelser liksom grundlig kännedom om stilnivå och värdeladdning.

När det gäller forskning kring inläring av målspråkets vokabulär är det förhållandevis svårt att hitta utländska mätningar kring ett fenomen som partikelverb, även om andra språk har ordförbindelser som till viss del går att jämföra med våra partikelverb. Milton skriver om mätningar av kunskap om kollokationer och idiom.

Features such as idioms are frequently explicitly taught, and are thought to add colour and a native-like character to the speech of non-natives, while failure to use collocations appropriately may stigmatise a learner's language performance, so it may be useful to know just how much of these qualities learners have. But frequently too, researchers have made the assumption that learners' performances on one feature of this kind is likely to be representative of their

knowledge and ability in the whole of vocabulary depth (Milton 2009:151).

Den stora betydelse Milton tillmäter en idiomatisk användning av kollokationer och idiom för ett intryck av målspråksbehärskning på nästan modersmålsnivå gav mig extra stöd i genomförandet av mina tester. Samtidigt måste man betänka det Milton påminner om: att det tycks krävas ett ordförråd på 3000 ord eller mer innan man i sin L2 kan lära sig idiom i någon större utsträckning. Detta skriver han vidare med hänvisning till McGavigan (2009) och ifrågasätter delvis om man ska ägna idiom en så stor uppmärksamhet:

McGavigan raises the question of how useful a gauge of foreign language knowledge idioms might actually be, when even excellent and very successful English L2 users apparently know and use so few of them and when they appear to be so rare in native usage anyway (Milton 2009:155).

Här bör man kanske kort knyta an till definitionsresonemanget i avsnitt 2.4 och konstatera att om de svenska partikelverben in extenso skulle definieras som *idiom* är de knappast ovanliga i det svenska språket. Miltons resonemang skulle snarare gälla de starkt lexikaliserade partikelverben i min undersökning som *lägga an i lägga an på någon*.

3.2 Forskning om testmetoder

Milton refererar till Gyllstad som kritiserar tidigare anglosaxiska mätningar av kollokationer för att de mätt alldeles för få exempel och inte varit tillräckligt pålitliga. Vidare saknar han mätningar av progressionen i inläringen och behärskandet av kollokationer. Gyllstad anser för övrigt att kollokationer är lika svårt att lära sig behärska som idiom. ”He is seeking to measure learners’ ability to select phrases such as make a decision rather than *do a decision or *set a decision...” (Milton 2009:155).

Gyllstad gör två testvarianter som han kallar Collex respektive Collmatch. I den första ställs inlärares inför en lista med 50 kollokationer. Före eller efter den riktiga kollokationen står en felaktig sådan och inlärares ska kryssa den riktiga, *tell a prayer* eller *say a prayer*.

Tabell 1. *Examples of Collex format (Gyllstad, 2007)*

tell a prayer	say a prayer
pay a visit	do a visit
run a diary	keep a diary
do a mistake	make a mistake

Källa: Gyllstad (2007)

I Gyllstads andra variant ska tre verb paras ihop med tänkbara matchande direkta objekt från en lista med sex variabler. Han har vidare hållit sig till engelskans 3000 vanligaste ord (Milton 2009:156), och det är hans andra variant som syns i tabellen nedan som kan sägas delvis ligga bakom utformandet av mitt flervalstest.

Tabell 2. *Example of Collmath format*

Charges	Patience	Weight	Hints	Anchor	Blood
<i>Drop</i>					
<i>Lose</i>					
<i>Shed</i>					

Källa: Gyllstad (2007)

4. Material och metod

4.1 Material

Inledningsvis gjordes en pilotstudie med två testgrupper på tio informanter vardera. Dessa fick varsin testtyp, den ena ett flervalstest och den andra ett lucktest. I testerna prövade jag informanternas kunskap om 15 partikelverb, samtliga med verben *sätta*, *ställa* eller *lägga* som basverb plus olika partiklar. Det resultat jag fick kändes lovande, då det gick att visa på att min hypotes kunde tänkas stämma: kontexten i lucktesten tycktes ha en positiv inverkan på svaren, om än en måttlig sådan. Jag fastställde så de båda testtyperna men utökade antalet partikelverb till 20 och ändrade en del i sammansättningen av informantgrupperna. Till slut bestod den ena gruppen av 26 ssa-gymnasister samt lärare och övrig personal på skolan med svenska som L2 (svenska som andraspråk), och där flera av dem vistats ganska länge

i Sverige. I den här ssa-gruppen försökte jag vidare se till att få informanter som täcker hela den kunskapsskala som är grunden för den kunskapsklassificering som gjorts i European Language Portfolio (ELP) där språkbehärsknigen klassas från lägsta nivån A1 via B1,B2 till den högsta, nära modersmålsnivån C2. Problemet var att denna nivåindelning ännu inte tycks ha satt sig riktigt på svensk mark, och definitivt inte i ssa-undervisningen. I de flesta fall kände inte eleverna och definitivt inte de vuxna till sin språkstatus enligt denna språksskala. Nu fyllde eleverna emellertid i även annat på sin blankett ”Min språkliga bakgrund” som följde med testet. Jag ville veta saker som deras modersmål, antal år i Sverige och i svensk skola. (Se bilaga 1).

Totalt blev det 16 elever, alla med annat modersmål än svenska: somaliska, dari, arabiska, spanska och kurdiska. Vistelsetiden i Sverige varierade från lite drygt ett år i Sverige till hela livet och alltså med 10 eller 11 år i svensk skola. Faktum är att mer än 50 procent av ungdomarna i ssa-gruppen har gått hela sin skoltid i Sverige och haft någon form av ssa-undervisning. I den här gruppen ingick vidare 10 vuxna lärare eller övrig personal. Här var den språkliga bakgrunden ryska, engelska och tyska men också arabiska, somaliska och persiska. Den stora majoriteteten hade mer än fem års vistelse i Sverige och några betydligt längre upp till 20 år. Samtliga deltagare fyllde i blanketten anonymt och tillät att jag kunde använda resultatet i mina studier. Sammanfattningsvis om ssa-gruppen kan sägas att de allra flesta måste sägas vara bra eller mycket bra i sin svenska som andraspråk, enligt den skala jag bad dem pricka in sig längs på blanketten ”Min språkliga bakgrund”.

Den andra informantgruppen, med 17 elever vardera på respektive testtyp, bestod av elever med svenska som modersmål i en avgångsklass och i en klass i åk 2 som ett slags referensgrupp. Varannan deltagare fick flervalstestet och varannan fick lucktestet.

4.2 Metod

För att undersöka hur man kan mäta svenska L2-talares produktiva behärskning av partikelverb utan att blanda in fri textproduktion konstruerade jag alltså två olika tester, dels ett test av flervalstyp med fyra svarsalternativ och dels ett lucktest med tre svarsalternativ. Jag valde de till sin betydelse ganska närbesläktade basverben *sätta*, *ställa* och *lägga* för att ytterligare komplicera uppgiften. Heter det *sätta efter*,

ställa efter eller *lägga efter mördaren* som frågan löd i mina båda testtyper? (Se avsnittet 2.1 angående basverb.)

Hur gör man då ett någorlunda tillförlitligt test som mäter behärskandet av ordförbindelser, kollokationer och idiom som de svenska partikelverben? Jag valde att använda delar av Gyllstads variant, Collextypen, men jag ville öka svårighetsgraden och utökade alternativen i mitt lucktest till tre. Å andra sidan placerade jag luckan efter en ganska lång, inledande mening, ibland flera, för att etablera en kontext, som jag hoppades skulle underlätta valet av rätt partikelverb. Jag skriver ”inledande” eftersom testdeltagarna torde ha störst nytta av kontexten ju tidigare den kommer i exempelmeningarna, och därmed borde ge dem en viss förförståelse. (Se för övrigt tidigare forskning kring kontextens roll i avsnitt 2.3.)

I mitt andra test valde jag en modell av flervalstyp. Jag lät mig inspireras av Gyllstad och hans Collmatchmodell. För att kunna mäta graden av behärskning av de 20 partikelverben bad jag informanterna komplettera partikelverbet genom att välja bland fyra förslag, där oftast inte endast ett alternativ var möjligt. Här lade jag mig vinn om att alltid ha med en variant som ger partikelverbet i dess mest genomskinliga betydelse i en vanlig ordförbindelse. Min hypotes här var, som nämnts inledningsvis, att just dessa varianter skulle vara lättast att klara av. Sedan lades alltså tre övriga alternativ till, och ibland valde jag att ge bara ett ytterligare tänkbart alternativ men ofta två, varav ett var en variant av partikelverbet med en klart lexikaliserad eller ogenomskinlig betydelse. Det fjärde alternativet var nästan uteslutande otänkbart, men i något enstaka fall för att överraska gav jag fyra tänkbara alternativ. I min inledande pilotstudie hade jag för övrigt också med en kompletterande uppgift på flervalstestet. Jag bad där informanterna att försöka definiera eller ge en synonym till varje ordförbindelse de tyckte var korrekt, detta för att förvissa mig om full förståelse av ordkombinationen. Det händer ju att man faktiskt lär in felaktiga betydelser. Detta i och för sig intressanta tillägg i flervalstestet strök jag dock, då jag anade att analysarbetet skulle gå utanför ramarna för en uppsats av detta omfång.

I mina båda tester strävade jag efter att göra svarsalternativen så att också distraktorerna/de felaktiga alternativen skulle kännas så naturliga som möjligt. Jag utgår i min uppsats från att detta torde vara viktigt också vad gäller konstruktioner av tester som mäter just ordinläring. För att så bekräfta det viktiga intrycket av autencitet i meningarna i mitt lucktest, men också för ordkombinationerna i mitt flervalstest,

kontrollerade jag frekvensen hos flera av mina testade partikelverb inom några korpora, GP 07 och DN 1987, i Språkbanken. Då jag emellertid i min testgrupp medvetet valt ut ett antal avancerade inlärare, nästan på infödd nivå, och definitivt på C2-nivå i European Language Portfolio, valde jag att också ta med ganska sällsynta partikelverb som *lägga an* i en mening som *Alla pojkarna i klassen försökte lägga an på henne*. Här förväntade jag mig inte att alla i referensgruppen, de svenska åk 2- och 3-gymnasisterna, skulle behärska detta relativt ovanliga idiom.

5. Resultat

5.1 Flervalstest – de 20 jämförda ordförbindelserna

Resultaten i flervalstestet visar tydligt att det är en förväntad och betydande skillnad i behärskan av de 20 jämförda ordkombinationerna mellan ssa-gruppen och referensgruppen. Noterbart är emellertid att långt ifrån alla, endast 22 procent, i referensgruppen behärskar ordförbindelsen *lägga på eleverna nya uppgifter*. (Se vidare om detta resultat under 4.4.) Men också *lägga för någon* ger ett överraskande lågt resultat i referensgruppen, 28 procent.

Tabell 3. De 20 ordförbindelser som undersökts i flervalstestet och procentsats korrekta svar fördelat på de båda testgrupperna

Flervalstest			
	SSA-grupp	Referensgrupp	Differens
1.Lägga av	94	100	6
2.Ställa in fokus i kameran	31	94	63
3.Lägga för någon	31	28	3
4.Sätta dit någon	63	100	37
5.Sätta av tid	57	100	43
6 .Lägga fram ett förslag	94	100	6
7 .Sätta ut punkt	38	94	56
8 .Lägga ut från land	25	61	36
9. Ställa till det för sig	81	94	13
10.Ställa om klockan	100	100	0
11.Sätta upp en pjäs	62	94	32
12.Lägga över ngt på ngn	56	94	38

13.Lägga ner en firma	56	100	44
14.Ställa fram klockan	69	100	31
15.Sätta in någon i ngt	50	67	17
16.Sätta efter någon	44	83	39
17.Ställa upp för någon	56	89	43
18.Lägga an på någon	38	72	34
19.Ställa av en bil	50	78	28
20.Lägga på ngn ngt	13	22	9

Störst skillnad är det i kunskapen kring *ställa in fokus i kameran* där differensen mellan ssa-gruppen och referensgruppen är hela 63 procentenheter, 31% respektive 94%. Tabell 3 ovan visar vidare att i fallande ordning följer *sätta ut en punkt*, *sätta efter mördaren* och *lägga ut från land* där skillnaden i procentenheter är 56, 39 och 36 respektive. Ingen av de fyra ordkombinationerna kan sägas vara helt genomskinlig och åtminstone de båda sista, *sätta efter mördaren* och *lägga ut från land* är starkt lexikaliserade.

Minst skillnad mellan ssa-gruppen och referensgruppen blev det vad gäller det ytterst vanliga och vardagliga och tillika ganska genomskinliga *ställa om klockan*, där det faktiskt, som enda fall, inte blev någon skillnad alls. Alla deltagare i båda grupperna klarade detta partikelverb. Minimal skillnad, 6 procentenheter, 94 respektive 100 procent, blev det vad gäller de båda partikelverben *lägga av* i *lägga av med att röka* och *lägga fram* i *lägga fram ett förslag*. Av dessa båda senare torde åtminstone *lägga av* vara relativt frekvent i informanternas vardag, och så även *lägga fram ett förslag*, detta sagt med tanke på att båda ordkombinationerna är långt ifrån helt genomskinliga.

Jag har koncentrerat min resultatsammanställning kring behärskan det av de 20 ordkombinationerna, fördelat på de båda grupperna, och inte haft som syfte att se hur många som får ett visst resultat, men en granskning på individnivå ger det högsta antalet rätt i ssa-gruppen till 16 av 20 möjliga, med 10 rätt som medel, medan i referensgruppen är det ingen elev som har under 18 rätt, och medel blir höga 19 rätt.

5.2 Flervalstest - fullständig behärskning av partikelverbet

I föregående avsnitt har alltså endast granskats behärskningen av den betydelse hos partikelverbet som jämförts med lucktestvarianten. Ännu större skillnader mellan ssa-gruppen och referensgruppen hittar man

emellertid om man jämför den totala behärsksningen av partikel verbet i flera kombinationer. De fyra alternativen i flervalstestet fanns med som ett led i att undersöka behärsksningen av partikel verbet i fråga i både

Tabell 4. Fullständig behärsksning av de 20 partikelverben i flervalstestet och procentsats korrekta svar fördelat på de båda testgrupperna

<i>Flervalstest</i>			
	<i>SSA-grupp</i>	<i>Referensgrupp</i>	<i>Differens</i>
1. Lägga av	88	100	12
2. Ställa in	25	83	58
3. Lägga för	6	11	5
4. Sätta dit	50	83	33
5. Sätta av	50	100	50
6. Lägga fram	38	67	29
7. Sätta ut	19	83	64
8. Lägga ut	6	6	0
9. Ställa till	25	94	69
10. Ställa om	15	83	68
11. Sätta upp	31	67	36
12. Lägga över	44	67	23
13. Lägga ner	13	78	65
14. Ställa fram	19	83	64
15. Sätta in	19	67	48
16. Sätta efter	44	83	39
17. Ställa upp	25	83	58
18. Lägga an	25	33	8
9. Ställa av	13	56	43
20. Lägga på	0	22	22

flera ordförbindelser, kollokationer, idiom och i olika betydelser. I flervalstestet är det alltså en avsevärt lägre procentsats i ssa-gruppen som stryker under korrekt antal alternativ efter själva partikel verbet och därmed kan sägas ha en kunskap om partikel verbet på djupet. Men detta gäller även referensgruppen. Störst skillnad (hela 65 procentenheter) mellan ssa- och referensgrupp är det vad gäller behärsksningen av *lägga ner*, där endast 13 procent i ssa-gruppen jämfört med 78 procent i

referensgruppen klarar att avgöra vilka alternativ som ska strykas under. Därefter följer i fallande ordning vad gäller skillnaden i fullständig behärskning av det undersökta partikel verbet *ställa fram* (64), *sätta ut* (64), *ställa upp* (58) och *ställa in* (58). Minst differens mellan ssa-grupp och referensgrupp i behärsningen är det vad gäller partikelverben *lägga ut* (0), *lägga för* (5), *lägga an* (8) och *lägga på* (22). Noterbart är att det endast är 6 procent av deltagarna, både i ssa-gruppen och i referensgruppen, som visar fullständig behärskning av *lägga ut* och klarar att stryka under de tre rätta kompletteringarna *några centimeter*, *från land* och *något på nätet*. Här klarade så gott som samtliga i ssa-gruppen bara *lägga ut något på nätet*, men kände inte till att man kan *lägga ut några centimeter* eller att man i en båt kan *lägga ut från land*, vilket inte är särskilt överraskande kanske då det här är tal om att ha mycket god behärskning av ett partikelverb.

Ssa-gruppens resultat vad gäller de fem partikelverb där de har som lägst totalkunskap, förutom *lägga ut*, visar tydligt att den genomskinliga ordförbindelsen, som alltid finns med bland alternativen, klaras bäst som i exemplen *lägga ner en bok i lådan*, *ställa fram en kaffekopp*, *sätta ut mjölk till katten*, *ställa in cykeln i källaren* och *ställa upp vasen på hyllan*. Mot förmodan kanske, och något på tvärs med tidigare forskning i ämnet, är det påfallande många som, vad gäller dessa verb, ändå dessutom klarar de mindre genomskinliga eller mer eller mindre lexikaliserade *lägga ner en firma*, *ställa fram klockan en timma*, *sätta ut en punkt*, *ställa in lektionen*, *ställa upp för någon* och *ställa upp ett matematiskt tal*. Här torde förklaringen vara att nästan samtliga av dessa ordförbindelser och kollokationer har en relativt hög frekvens i informanternas vardag. (Se tidigare avsnitt 2.3 om frekvensens betydelse för inläring.)

Det enda partikelverb i flervalstestet där inte någon informant hade full behärskning var som synes *lägga på*. En detaljgranskning av resultaten visar att både ungdomar och vuxna i ssa-gruppen klarade det genomskinliga *lägga på telefonen*, och i alla fall samtliga vuxna kände till att man kan *lägga på extra skatt på priset* också. Men som sagt, inte någon klarade båda dessa ordförbindelser samtidigt som de kunde lägga till *lägga på eleverna nya uppgifter*. Vad så gäller de partikelverb där skillnaden var som minst mellan ssa-grupp och referensgrupp kan det noteras att det rör de verb som visade sig som svårast för båda grupperna. Fullständig behärskning av alla dessa verb visades endast av mellan 10-30 procent av de modersmålstalande, med siffran 6 procent för full kontroll av *lägga ut* som lägsta värde.

När det gäller att visa hundra procentig behärskning av de 20 partikelverben i flervalstestet blev snittet i referensgruppen 14 rätt medan det i ssa-gruppen stannade vid endast hälften, 7 rätt med 11 och 3 som högsta respektive lägsta antal rätt. En jämförelse med siffrorna inom ssa-gruppen visar tydligt hur mycket svårare det är att klara en fullständig behärskning av ett partikelverb jämfört med att klara av det i en viss, mer eller mindre lexikaliserad betydelse.

5.3 Lucktest

Resultaten visar som förväntat ett nästan hundra procentigt resultat för så gott som alla partikelverben i referensgruppen. Det enda som sticker ut är att endast 28 procent väljer det rätta *lägga för* i konstruktionen *lägga för någon något* (om mat). Det alternativ som valdes av majoriteten var *sätta för*. Man kan notera det intressanta resultatet att just i denna ordförbindelse var ssa-gruppen betydligt bättre med hela 63 procent rätt.

Tabell 5. De 20 ordförbindelserna och procentsats korrekta svar i lucktestet fördelat på de båda testgrupperna

Lucktestet		
	ssa – grupp	referensgrupp
1. lägga av	100	100
2. ställa in	63	100
3. lägga för	63	28
4. sätta dit	54	94
5. sätta av	27	94
6. lägga fram	54	100
7. sätta ut	73	94
8. lägga ut	0	94
9. ställa till	78	100
10. ställa om	73	100
11. sätta upp	54	94
12. lägga över	18	88
13. lägga ner	91	100
14. ställa fram	64	100

15. sätta in	54	94
16. sätta efter	45	100
17. ställa upp	73	94
18. lägga an	18	82
19. ställa av	64	100
20. lägga på	45	100

Tidigare spekulationer i uppsatsen om att *lägga an* skulle kunna bereda modersmålstalarna svårigheter visade sig besannas men alls inte i så stor utsträckning. 82 procent av eleverna valde rätt alternativ. Här tror jag att kontexten i form av de inledande meningarna före luckan kan ha varit till stor hjälp. Genomsnittresultatet på individnivå är som förväntat mycket bra med 19 rätt av 20 möjliga. Ssa-gruppens resultat på individnivå är påfallande lägre, men medelvärdet 11 rätt är det samma i de båda testtyperna. Utfallet ovan av lucktestet i ssa-gruppen visar både en del överraskningar och en del av det man kunde förvänta. Det som först faller en i ögonen är den stora skillnaden mellan grupperna i behärsningen av nästan alla partikelverben, vilket stämmer med tidigare forskning (Enström 1990). Det intressanta är kanske de största undantagen *lägga av* och *lägga ner* som behärskas till 100 respektive 91 procent. Det första torde bäst förklaras av den höga frekvensen i bruket av detta partikelverb, inte minst i den vanliga imperativen *Lägg av!* Detta torde väl kompensera för den ogenomskinlighet som annars präglar ordkombinationen. I det andra fallet är partikelverbet både frekvent i den kollokation som presenteras, *lägga ner en firma*, och det är i alla fall inte helt ogenomskinligt. Just frekvens och grad av genomskinlighet samt lexikalisering torde vara det som ligger bakom de tre lägsta resultaten. Inte en enda informant i ssa-gruppen lyckades med *lägga ut* i exemplet där *båten lade ut* igen, trots den inledande kontexten. Minst lika både ovanligt och definitivt ogenomskinligt är partikelverbet *lägga an* i exemplet *lägga an på honom*, som klarades av endast 18 procent av informanterna i den här gruppen. Det andra partikelverbet som klarades av bara 18 procent var *lägga över* i exemplet *lägga över uppgifterna på någon kollega*. Inte heller här hjälpte kontexten alla och i valet mellan de tre basverben *sätta*, *ställa*, *lägga* valde bland de som misslyckades hälften *sätta* och hälften *ställde*, ett bra exempel på hur närliggande dessa tre basverb är till sin betydelse och hur viktigt det är att satsa på ordförbindelser, kollokationer och

idiom vid all språkinläring men kanske framför allt vid inläring av just de svenska partikelverben.

Vad gäller tesen att de genomskinliga partikelverben är lättare än de lexikaliserade är detta ganska vanskligt att helt entydigt utläsa ur min undersökning just i lucktextvarianten. Man ser nämligen att på platserna närmast efter de båda partikelverben som klaras bäst kommer *ställa till* i uttrycket *ställa till det för sig* samt *ställa om* och *ställa upp* i respektive uttryck *ställa om klockan* och *ställa upp för någon*, där både *ställa till* och *ställa upp* används i starkt lexikaliserade ordförbindelser.

5.4 Svenska som andraspråksgruppens resultat vad gäller de 20 ordförbindelserna fördelat på flervalstest och lucktest

Ett viktigt syfte i min undersökning var att undersöka om ssa-eleverna har någon nytta av en inledande kontext när det gäller att välja rätt partikelverb i den aktuella ordkombinationen. Min tes, byggd på tidigare forskning hos exempelvis Milton, var att så skulle vara fallet.

Tabell 6. De ordförbindelser som testats i ssa-gruppen och procentsats rätta svar fördelat på de båda testtyperna

	Flervalstest	Lucktest
1.Lägga av	94	100
2.Ställa in fokus	31	63
3.Lägga för någon	31	63
4.Sätta dit någon	63	54
5.Sätta av tid	57	27
6 Lägga fram ett förslag	94	54
7 Sätta ut punkt	38	73
8 Lägga ut från land	25	0
9. Ställa till det för sig	81	78
10.Ställa om klockan	100	73
11.Sätta upp en pjäs	62	54
12.Lägga över ngt på ngn	56	18
13.Lägga ner en firma	56	91
14.Ställa fram klockan	69	64

15.Sätta in någon i ngt	50	54
16.Sätta efter någon	44	45
17.Ställa upp för någon	56	73
18.Lägga an på någon	38	18
19.Ställa av en bil	50	64
20.Lägga på ngn ngt	13	45

Tabell 6 ovan visar emellertid att ssa-gruppen mot förmodan gör ett något bättre resultat på flervalstestet, även om skillnaden inte är betydande. Förhållandet är 55 procent (11 ordkombinationer) jämfört med 45 procent (9 ordkombinationer). En granskning av de ordförbindelser där det totala resultatet var som sämst, *lägga ut*, *lägga an på någon* och *lägga på någon något*, visar att också här hittar ssa-eleverna lättare den rätta ordkombinationen i flervalstestet. Störst hjälp av kontexten i lucktestet har deltagarna i ssa-gruppen haft vad gäller ordkombinationerna *ställa in fokus*, *lägga för någon*, *sätta ut punkt*, *lägga ner en firma* och *lägga på någon något*. Medan deltagarna i referensgruppen samtliga var svenska gymnasister med svenska som modersmål, bestod ganska precis hälften av informanterna i ssa-gruppen av vuxna. Detta kan vara av visst intresse då just sådana här ordförbindelser, kollokationer och idiom, tycks vara svåra att lära in och kunskapen om dem kommer med ökad livserfarenhet och riklig kontakt med svenska språket i alla dess former. Inte någon av ssa-ungdomarna klarade ordkombinationen *lägga ut från land*, medan hälften av de vuxna svenska L2-talarna här valde rätt. Det förväntat allra svåraste, *lägga an på någon*, visade sig lika svårt i båda åldersgrupperna. Samma sak gäller för övrigt den sista ordförbindelsen *lägga på någon något* som gav det allra sämsta resultatet med 13 procent i flervalstestet men hamnade lågt (45 procent) även i flervalstestet.

6. Diskussion och slutsatser

Mina undersökningsresultat visar hur svårt det är att lära sig behärska de svenska partikelverben på djupet. När välutbildade gymnasieungdomar med snart 12 år i svensk skola bakom sig i flervalstestet visar sig ha ganska stora luckor i behärsningen, ska man inte bli överraskad över att resultatet i ssa-gruppen visar att det är långt kvar till modersmålsnivå. När det så gäller mitt andra syfte med uppsatsen, att

undersöka om ssa-gruppen har någon nytta av den inledande kontexten i lucktestet jämfört med flervalstestet, gick det inte att hävda att så var fallet. Detta var annars min tes, och jag stödde den på den forskning jag redogjort för i avsnitt 3.1. Det mina resultat visar är å andra sidan heller ingen dominerande övervikt för flervalstestet. Det var 55 procent av ordkombinationerna som klarades bättre i flervalstestet jämfört med i lucktestet.

Förklaringen till det uteblivna resultatet, att kontexten kanske inte har så stor betydelse, torde kunna sökas i att de ordförbindelser som jag valde trots allt inte är alltför ovanliga i deltagarnas vardagsliv. Vidare har verb som ordklass en egenskap att vara mindre kontextberoende än till exempel substantiv (Enström 2010). Dessutom skulle jag vid en upprepning av min jämförelse se till att granska distraktorerna/de felaktiga alternativen lite noggrannare på det sättet att jag skulle locka med andra partiklar för att ”försvåra” valet av korrekta alternativ.

Vad vidare gäller den något mer implicita delen av min forskningsfråga, huruvida man kan mäta ssa-inlärares behärskning av partikelverb, utan att tillämpa fri skriftlig produktion, tycker jag att det är ganska lätt att säga att så är fallet. Resultatet på mitt flervalstest, inspirerat av Gyllstads Collmathtest (Gyllstad 2007), och som jag redogjort för i avsnitt 3.2, visar verkligen hur svåra partikelverben är att behärska på djupet och då inte bara för ssa-inlärare utan även för dagens svenska gymnastier med svenska som modersmål.

Innan jag går in på ett resonemang om hur man skulle kunna använda mina undersökningsresultat är det förstås viktigt att fundera över min undersöknings reliabilitet och validitet. Naturligtvis visar siffrorna ovan vad gäller numerären i deltagargrupperna att urvalet informanter är ytterst begränsat och inte heller styrt av någon ambition att det ska vara helt representativt för alla bakgrundstyper, men jag ville se till att ha med några riktigt duktiga i ssa-gruppen. Däremot tror jag att resultatet i min referensgrupp, med 17 gymnastier i vardera testtypen, ger en bra bild av vilken långt ifrån fullständig behärskning av de 20 partikelverben även modersmålstalande svenska gymnastier visar upp.

Jag tycker mina resultat vidare visar att man torde kunna dra nytta av sådana här tester, exempelvis vid diagnoser. Flervalstestet är onekligen ytterst avslöjande, och visar väl upp den aktuella behärsningen av partikelverb i ordförbindelser, kollokationer och i idiom. Tidigare forskning där man jämfört användandet av partikelverb i fri skriftlig produktion hos ssa-inlärare, som exempelvis den gjord av Enström (1990) och Thorén (2012), (se tidigare avsnitt 3.1) har visat på både

kvantitativa och kvalitativa skillnader i bruket av partikelverb jämfört med modersmålsstalare.

En annan slutsats jag tycker mig kunna dra efter min jämförelse av de båda testtyperna är att medan ett lucktest bara mäter kunskap om ett partikelverb i en viss ordkombination, mäter ett flervalstest av den typ jag här konstruerat en större del av kunskaperna på djupet om partikelverbet i fråga i och med att deltagarna ställs inför fyra tänkbara kombinationer med det aktuella partikelverbet. Det bör emellertid kompletteras av fri skriftlig produktion, där de svenska L2-inlärarna också uppmanas använda partikelverb så mycket som möjligt i sin text, detta inte minst för att kontrollera den fullständiga förståelsen av betydelsen vad gäller innehåll men också stil. Samtidigt tror jag att man med kanske ännu mer utarbetade flervalstester av min typ kan mäta språknivån i detta avseende minst lika bra och kanske även bättre än vid enbart skriftlig produktion av den typ som föreslagits ovan, eftersom man i sin L2 tenderar att dels vara försiktig och dels överanvända redan inlärd grundkombinationer eller att man nöjer sig med basverben och adverbiala eller andra tillägg.

Ett annat syfte med min studie var att granska om det gick att se vilken typ av partikelverb som visade sig extra problematisk. Här tycker jag att min sammanställning från avsnitt 5.1.2 om den totala behärsningen av de 20 partikelverben visar att mina resultat stöder tidigare forskning kring de svenska partikelverben. Det är verkligen partikelverben i de mest genomskinliga och konkreta ordkombinationerna som *ställa in cykeln i garaget* där ssa-inlärarnas kunskaper är som störst. Men också partikelverb utan följande ordförbindelse som *lägga av* tycks gå att lära in ganska väl.

Vad lucktestet anbelangar blev resultatet som visats ovan inte det förväntade, och jag tror att jag vid en framtida undersökning av ssa-inlärares behärskning av partikelverben skulle avstå från ett lucktest utan använda modifierade sådana enbart som övningar i undervisningen i stället. (Se avsnitt 7 nedan.) För övrigt torde det ganska omgående gå att förvandla mitt lucktest till en eller snarare flera övningar i en övningsbok i ämnet ”partikelverb” eller som ett rejält avsnitt i en lärobok.

7. Konsekvenser för undervisningen

En genomgång av tre läromedel i svenska som andraspråk visar att partikelverben nästan helt lyser med sin frånvaro. Det må vara hänt i ett relativt färskt basläromedel för A-, B- och C- kurserna inom sfi-undervisningen som *Framåt A, del 1-3* av Mörling (2008). Mer överraskande är det då att i ett fortfarande ganska vanligt läromedel för den grundläggande ssa-undervisningen, *Mål 1* av Ballardini et al(1982), dyker termen *partikel* upp först i samband med en uttalsövning, där man tränar på att partikeln har betoningen i verbfrasen som i exemplen *De har gått ut* och *Jag måste gå upp*. Ordet *partikelverb* förekommer överhuvudtaget inte i boken. I den alfabetiska ordlistan som avslutar *Mål 1* finns ett ytterst frekvent partikelverb som *stänga av* med som ett eget uppslagsord och det dyker upp i en dialog redan i kapitel 4 men utan några som helst kommentarer. Det finns för övrigt bara ett enda partikelverb med i ordlistan, *stiga upp*, också det ett högfrekvent partikelverb. I ett ssa-läromedel speciellt riktat till utländska studenter, *Svenska för utländska studenter* av Rehnqvist (2006) tar den alfabetiska ordlistan bara upp enkla verb som *stänger*, *skriver* och man ger bara några vanliga prepositioner och adverb men aldrig i den betydelse de ofta får som partiklar i ett partikelverb som till exempel *av* i det ytterst vardagliga och vanliga *stänga av teven*. Inte någonstans i det digra läromedlet får partikelverben någon plats, medan den i ssa-undervisningssammanhang klassiska stötestenen, ofta onödigt uppförstorad som jag ser det, distinktionen mellan *tycker*, *tänker* och *tror*, ägnas vederbörlig uppmärksamhet med ett helt uppslag.

Jag anser att partikelverben borde tas upp mycket tidigare i undervisningen, inte minst med tanke på hur många av dem som är både så vardagliga och högfrekventa. Sedan borde man tidigt inleda och systematisera en genomgång av partikelverben, gärna utifrån riktlinjer som visats på i min teoretiska genomgång tidigare i den här uppsatsen. Definitivt tycker jag att mina resultat, framför allt från flervalstestet, ger stöd åt en idé att arbeta utifrån två kategorier: basverb och genomskinlighet/lexikaliseringsgrad. Här kan man som i övningsböcker hos Bodegård (1985), Enström (2003) eller i den teoretiska framställningen hos Thorell (1984) arbeta med de partiklar som alltid

lägger till samma betydelse hos bas verbet. Detta senare kanske mest gäller på fortsättningsstadierna.

När det gäller nybörjare tror jag att man tidigt ska smyga in partikelverb i vanliga ordförbindelser, kollokationer och idiom som i uppsatsens titel *lägga av*, både i de traditionella dialoger som ofta finns med i de flesta nybörjarläromedel, och i tidiga uttals- och intonationsövningar. Då kan man bortse från att de lärs in som helordsfraser utan större förståelse för betydelsen hos det enskilda bas verbet eller hos aktuell partikel.

Litteraturförteckning

Ordböcker:

Bonniers svenska ordbok 2002. Utarbetad av Malmström, S. m. fl. 8:e rev. uppl. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Natur och Kulturs Svenska Ordbok 2001. Stockholm: Natur och Kultur.

Övrig litteratur:

Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth 2004.

Mognadsbegränsningar och den kritiska perioden för andraspråksinläring. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s. 221-258.

Ballardini, Kerstin & Stjärnlöf, Sune & Viberg, Åke 1982. *Mål 1*
Stockholm: Natur & Kultur.

Bodegård, Anders 1985. *Tänk efter – verb + partikel = partikelverb*.
Stockholm: Skriptor.

Enström, Ingegerd 1990. *Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb*. (Nordrapp 4).
Göteborg: Institutionen för nordiska språk/svenska vid Göteborgs universitet.

Enström, Ingegerd 1996. *Klara verba*. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan. . (Nordistica Gothoburgensia 18).
Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Enström, Ingegerd 2003. *Verb med variation*. Lund: Folkuniversitetets förlag.

Enström, Ingegerd 2004. Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s. 171-195.

Enström, Ingegerd 2010. *Ordens värld. Svenska ord – struktur och inläring*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Garlén, Claes & Sundberg, Gunnlög 2008. *Handbok i svenska som andraspråk*. Utarbetad av Språkrådet. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Gyllstad, H. 2007. *Testing English Collocations – Developing Receptive Tests for Use with Advanced Swedish Learners*. Lund: Lund University, Media-Tryck

Hallström, Anna & Östberg, Urban 2001. *Svår grammatik och ordbildning i svenska som främmande språk*. Malmö: Studentlitteratur.

Josefsson, Gunlög 2005. *Ord*. Lund: Studentlitteratur.

- Malmgren, Sven Göran 1994. *Svensk lexikologi Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.
- McGavigan, P. 2009. *The acquisition of fixed idioms in Greek learners of English as a foreign language*. Swansea: Swansea University. (Unpublished PhD dissertation)
- Milton, James 2009. *Measuring Second Language Vocabulary Acquisition*. Bristol. Buffalo. Toronto: Multilingual Matters.
- Mörling, Margareta 2008. *Framåt*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nation, Paul 2001. *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norén, Kerstin 1985. Partikelverb – Är det något särskilt? I: *Svenskans beskrivning 15*. Göteborg: Göteborgs universitet, s 375-386.
- Prentice, Julia & Sköldberg, Emma 2010. Klättra på väggarna eller bara vara ett med soffan? Om figurativa ordförbindelser bland ungdomar i flerspråkiga skolmiljöer. I: *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning*. S 5-35
- Rehnqvist, Gunilla 2006. *Svenska för utländska studenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Sköldberg, Emma 2006. Idiom och semantisk variation – i autentiskt språkbruk och i ordböcker. I: *Nordiske Studier i Lexikografi 8. Skrifter udgivet af Nordisk Forening for Leksikografi, skrift nr 9*. Köpenhamn
- Språkriktighetsboken* 2005. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts.
- Teleman, Ulf; Andersson, Erik & Staffan Hellberg 1999. *Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*. Stockholm: Svenska Akademien
- Thorén, Lisa 2012. *Partikelverb – hur svåra är de? En undersökning om frekvensförhållandena mellan förstaspråkselever och andraspråkselever avseende bruket av partikelverb*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (Opublicerad kandidatuppsats).
- Thorell, Olof 1984. *Att bilda ord*. Stockholm: Skriptor
- Viberg, Åke 2004. Lexikal utveckling i ett andraspråk. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s. 197- 220).
- Winqvist, Viveka 2010. *Lösaförbindelser*. Andraspråksinlärares förståelse av olika typer av partikelverb. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. (Opublicerad kandidatuppsats)

Internetkällor:

<http://spraakbanken.gu.se/konk - GP04, DN05>

http://lexin.nada.kth.se/lang/lexinanim/satter_in.swf

Bilaga 1: Min språkliga bakgrund

Man

Kvinna

Ålder.....

Jag bor nu i.....(land).

Jag är född i..... (land).

Mitt modersmål är.....(språk).

Jag har bott i Sverigeår.

Jag har läst svenska år.

Mina kunskaper i svenska tycker jag är: (Sätt ett kryss på skalan nedan)

Mycket dåliga Ganska dåliga Ganska bra Mycket bra

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Min nivå i den s k Europeiska språkportfolio, European Language Portfolio(ELP): (Ringa in din nivå)

A 1 A 2 B 1 B 2 C 1 C 2

Bilaga 2: Lucktest

Nedan följer 20 meningar med en lucka i var och en. Efter luckan kommer en parentes med tre alternativ. Stryk under eller skriv in det alternativ du anser vara det rätta.

1. Han var arg och skrek ilsket: ”Om du inte slutar röka så kommer du snart att dö – nu måste du verkligen.....(sätta av/ställa av/lägga av).

2. Det var mycket dåligt väder och inte mycket ljus. Fotografen gjorde allt han kunde för att få en så bra bild som möjligt och arbetade mycket länge med att.....(sätta in/ställa in/lägga in) fokus i kameran på bästa sätt

3. Han kände sig verkligen som hemma där vid matbordet. Han fick äta precis hur mycket han ville . Till slut orkade han inte längre och han bad dem att sluta(sätta för/ställa för/lägga för) honom mer.

4 Hon hade irriterat sig på sin granne i flera veckor nu. Hon gillade verkligen inte att han sålde kokain till ungdomarna i området. En dag gick hon till polisen och.....(satte dit/ställde dit/lade dit) honom.

5. Han hade alltid så mycket att göra. Han måste gå upp tidigt på morgonen, arbeta hela dagen och till och med jobba extra på kvällen. Hans fru tyckte att han aldrig(satte av/ställde av/lade av) någon tid till henne och barnen.

6. Han visste inte riktigt hur han skulle säga det. Inte visste han heller när han skulle säga det. Men så plötsligt kände han att det var rätt tillfälle och så(satte/ställde/lade) han fram sitt intressanta förslag.

7. När man skriver en text måste man dela in den i flera meningar så att den blir lättare att läsa och förstå. Därför brukar man(sätta ut/ställa ut/lägga ut) punkt eller något annat så kallat skiljetecken mellan meningarna.

8. De hade seglat hela dagen och äntligen hittat en bra hamn att tillbringa natten i. Men redan klockan halv sju nästa morgon(satte/ställde/lade) de ut igen.

9. Varje gång han försökte blev det sämre och sämre. Det var alltid lika svårt att lösa problemet. Samtidigt väntade alla på honom, men han bara.....(satte till/ställde till/lade till) det för sig.

10. Att resa i det stora Ryssland är verkligen spännande. Man måste dock tänka på att man tvingas(sätta om/ställa om/lägga om) klockan ibland, eftersom de har flera tidszoner.

11. När man ska spela en pjäs på teatern är det mycket man måste tänka på : skådespelarna förstås men också sceneriet, ljud och ljus. Det är verkligen inte helt lätt att(sätta upp/ställa upp/lägga upp) en hel teaterpjäs.

12. När chefen märkte att den nyss anställde inte klarade av sina uppgifter så(satte/ställde/lade) han över dem på en mer erfaren kollega.

13. Eleverna var inte glada. Nu hade de fått nya uppgifter att göra i både matematik och svenska. Till slut sa en tjej till läraren: ”Nu får ni sluta att(sätta på/ställa på/lägga på) oss flera uppgifter! ”

14 . För varje månad kom det in mindre och mindre pengar i kassan. Alla som jobbade i affären skulle ha sina löner och en dag räckte pengarna inte längre. Chefen blev tvungen att(sätta ner/ställa ner/lägga ner) sin firma.

15. Varje gång det blir sommartid blir dagarna längre och ljusare. Men först måste vi(sätta fram/ställa fram/lägga fram) klockan en timma.

16. Eleverna tyckte att uppgifterna i matematik var jättesvåra. Först när läraren började förklara och(sätta in/ställa in/lägga in) dem i problemet kunde de lösa uppgifterna.

17. Peter stod bakom en gardin och såg hur mannen i huset på andra sidan gatan mördade sin fru med en kniv och sedan sprang därifrån. Peter ringde först till polisen men sedan(satte/ställde/lade) han efter mördaren i full fart.

18. Han ville verkligen göra allt för att hjälpa sina vänner, så när de ringde och bad om hans hjälp sa han direkt att han gärna(sätter upp/ställer upp/lägger upp) för dem.

19. Elisabet tyckte verkligen att den nye killen i klassen var både trevlig och snygg. Hon ville absolut få träffa honom efter skolan någon dag och gjorde genast allt, log vänligt och skrattade, för att(sätta an/ställa an/lägga an) på honom.

20. Om man har en bil och inte kör så mycket, kanske bara på sommaren några gånger, då kan man skriva till Skatteverket och(sätta av /ställa av/lägga av) den under resten av året.

Bilaga 3: Flervalstest

Nedan följer 20 så kallade partikelverb. Betoningen är alltså i varje exempel inte på verbet utan på själva partikeln.

Stryk under de alternativ som är möjliga efter varje partikelverb. Varje gång är minst ett alternativ möjligt.

1. lägga av huset
 bollen
 med att röka
 för att springa

2. ställa in fokus i kameran
 lektionen
 cykeln i källaren
 pengarna

3. lägga för någon
 boken
 bilen
 att skriva

4. sätta dit sin bil
 sin ovän
 att äta
 sitt humör

5. sätta av tid
 tidning
 frukost
 en önskan

6. lägga fram en kärlek till någon
 ett förslag
 en bok
 en tvekan

7. sätta ut lyckan
mjölk till katten
ett problem
en punkt
8. lägga ut några centimeter
från land
något på nätet
havet
9. ställa till det för sig
med kalas
med cykel
hennes mamma
10. ställa om vattnet
klockan
näsan
håret
11. sätta upp en film
en tavla
en gurka
en teaterpjäs
12. lägga över ett hus
en natt
sina vanor
uppgiften på någon
13. lägga ner en fotbollsmatch
en bok i lådan
sin överraskning
en firma

14. ställa fram en idé
 en kaffekopp
 klockan en timma
 sina ögon
15. sätta in ett glas i skåpet
 morgonen
 någon i problemet
 alla i vattnet
16. sätta efter undersökningen
 blomman
 mjölken
 mördaren
17. ställa upp vasen på hyllan
 för sitt land
 för någon
 ett matematiskt tal
18. lägga an på smörgåsen
 på den vackre killen
 på den svåra frågan
 på den nya fotbollsplanen
19. ställa av sin boll
 sitt bagage
 sitt språk
 sin bil
20. lägga på telefonen
 eleverna nya uppgifter
 extra skatt på priset
 vattnet på spisen